

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БАРАНОВА Юлія Олегівна

УДК 340.5:(34.05:001.891)

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРАВИЛА
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ДАМІРЛІ Мехман Алішах огли,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
РАБІНОВИЧ Сергій Петрович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри конституційного права;

кандидат юридичних наук
МЕЛЕНКО Оксана Володимирівна,
Буковинський державний фінансово-економічний
університет,
старший викладач кафедри правознавства

Захист відбудеться « ____ » _____ 2016 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Удосконалення методологічного арсеналу порівняльно-правової науки є запорукою її прогресу. Порівняльне правознавство збагачується методологічним інструментарієм, запозиченим з інших сфер наукового пізнання. Серед таких інструментів може бути виокремлено антропологічний, аксіологічний, герменевтичний, семіотичний, синергетичний, феноменологічний та інші підходи. При цьому, вони повинні істотно модифікуватися, набувати нового смислового навантаження, обумовленого особливостями предмета порівняльного правознавства. У зв'язку із цим актуалізуються пошук і розробка відповідних методологічних правил, що сприяють як розвитку існуючого методологічного інструментарію, так і модифікації запозичених з інших наук нових принципів, підходів і методів. У той же час, вони до теперішнього часу незаслужено залишаються поза увагою вчених-методологів.

Слід зазначити, що як щодо поняття, так і щодо багатьох інших питань методологічних правил відсутня ясність не лише в роботах з методології порівняльного правознавства, але й у спеціальній загальнометодологічній літературі. Зустрічаються лише деякі згадки про методологічні правила у працях з історії науки (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос), тоді як у порівняльно-правовій літературі, головним чином, ідеться про окремі методологічні правила лише фрагментарно (Ю.О. Тихомиров, О.М. Лисенко). Предметом дослідження стали лише деякі теоретичні проблеми порівняльно-правових методологічних правил (М.А. Дамірлі). Зазначені науковці наголошують на тому, що проблеми методологічних правил не вичерпуються розглянутими у їх роботах аспектами і що суттєвою є розробка системи методологічних правил порівняльно-правових досліджень, що є важливим завданням, яке стоїть перед компаративістами-правознавцями, виконання якого вимагає подальших серійних систематичних досліджень.

Обрана тема дослідження відповідає потребам сучасного порівняльно-правового пізнання, оскільки дотримання методологічних правил порівняльно-правового дослідження є запорукою прогресу у пізнанні суперечливої сутності правової реальності, дозволяє ефективно та цілеспрямовано здійснювати систематичні порівняльно-правові дослідження.

Таким чином, указані обставини надають дослідженню та розробці системи методологічних правил порівняльно-правових досліджень особливої актуальності. Зазначене зумовило вибір теми та мети дисертаційного дослідження, його наукову новизну та науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку

української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U0006H) та теми науково-дослідної роботи кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства «Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до європейського права».

Мета і задачі дослідження. Мета роботи полягає у розробці системи методологічних правил порівняльно-правових досліджень, а також у визначенні можливостей застосування цих правил при здійсненні порівняльно-правового пізнання.

Досягненню зазначеної мети сприяло вирішення таких основних задач: визначити особливості, систему та основні елементи методології порівняльного правознавства;

сформулювати поняття та визначити особливості методологічних правил порівняльно-правових досліджень;

визначити співвідношення методологічних правил порівняльно-правових досліджень з іншими структурними компонентами методології порівняльного правознавства;

виробити методологічні правила підготовчого етапу порівняльно-правового пізнання, зокрема методологічні правила визначення порівнюваності/непорівнюваності правових об'єктів;

сформулювати методологічні правила емпіричного рівня порівняльно-правового пізнання (методологічні правила збору інформації та методологічні правила первинної обробки матеріалів порівняльно-правового дослідження);

виробити методологічні правила теоретичного рівня порівняльно-правового пізнання (методологічні правила аналізу інформації та методологічні правила оцінки результатів порівняльно-правових досліджень);

сформулювати методологічні правила здійснення окремих видів порівняння (функціонального, діахронного, субстанціонального, порівняння на макро- та мікрорівнях).

Об'єктом дослідження є методологія порівняльного правознавства.

Предметом дослідження є методологічні правила порівняльно-правових досліджень.

Методи дослідження. Обрана тема, поставлені мета і задачі, специфіка об'єкта і предмета дисертаційного дослідження визначили його методологічні засади. Порівняльно-правовий підхід став основою для визначення змісту методологічних правил порівняльно-правового дослідження, оскільки усі ці правила мають враховувати особливості, а саме застосування цього домінуючого методологічного підходу (р.р. 2, 3, 4). Аксиологічний підхід використано з метою з'ясування цінності методологічних правил у науковому пізнанні (п. 1.2), а також при розробці методологічних правил оцінки результатів порівняльно-правових досліджень (п-т 3.2.2). За допомогою історико-правового методу простежено еволюцію розвитку поняття «методологічні правила» (п. 1.1),

визначено зміст методологічних правил діяхронного порівняння (п. 4.3). Завдяки системно-структурному методу досліджуване явище розглянуто як у цілому, так і через окремі його компоненти, а також визначено зв'язки між компонентами, що обумовлюють цілісність та єдність системи методологічних правил (п.п. 1.1, 1.3).

Важливе значення мали також логічні прийоми. Прийом аналізу надав можливість дослідити категорію «методологічні правила» (п. 1.2), визначити основні методологічні правила за етапами, рівнями дослідження та видами порівняння (р.р. 2, 3, 4). Завдяки прийому синтезу методологічні правила представлено як невід'ємний елемент методології порівняльного правознавства (п. 1.1). Прийом аналогії обумовив екстраполяцію наукових розробок методологічних правил з інших наук до сфери порівняльного правознавства (п. 1.2). Використання усієї сукупності зазначеного методологічного інструментарію дало змогу вибудувати певну цілісність у досягненні мети і розв'язанні задач дослідження.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові розробки вітчизняних і зарубіжних теоретиків права, а також дослідження у сфері порівняльного правознавства як методологічного, так і змістовно-предметного характеру, відображені у роботах С.С. Алексєєва, М. Ансея, Є. Врублевські, Р. Давида, М.А. Дамірлі, І. Емініску, С.Л. Зівса, В.П. Казимирчука, П. Каленські, Г. Кельзена, М.І. Козюбри, Х. Кьотца, Р. Леже, М.М. Марченка, О.В. Меленко, Ю.М. Оборотова, К. Осаке, З. Петері, Е. Рабеля, П.М. Рабіновича, С.П. Рабіновича, Ж. Сталєва, Ю.О. Тихомирова, А.О. Тиллє, В.А. Туманова, К. Цвайгерта та ін.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що ця робота є першим монографічним загальнотеоретичним дослідженням проблем застосування методологічних правил у порівняльно-правових дослідженнях і визначається такими основними положеннями:

уперше:

визначено місце методологічних правил у системі методології порівняльного правознавства та їх співвідношення з іншими її елементами; виявлено характерні ознаки методологічних правил порівняльно-правових досліджень;

розроблено систему методологічних правил порівняльно-правових досліджень;

здійснено класифікацію методологічних правил порівняльно-правових досліджень на основі різних критеріїв у залежності від: етапів досліджень – методологічні правила підготовчого етапу, етапів збору інформації, її попередньої обробки, аналізу та оцінки; рівня цих досліджень – методологічні правила емпіричного і теоретичного рівнів; видів порівняння – методологічні правила функціонального, діяхронного, субстанціонального порівняння та порівняння на макро- та мікрорівнях;

розкрито зміст методологічних правил порівняльно-правових досліджень за етапами, рівнями наукового пізнання та видами порівняння;

удосконалено:

поняття «методологічні правила порівняльно-правового дослідження» як методологічні регулятиви та приписи, що встановлюють порядок здійснення науково-дослідної діяльності, визначають умови застосування методологічного інструментарію, порядок і послідовність дій щодо його застосування, дотримання яких у процесі дослідження є підставою та критерієм її якості;

уявлення про природу методологічних правил та їхню роль у науковому дослідженні;

процедуру визначення об'єктів порівняльно-правових досліджень щодо їх порівнюваності/непорівнюваності;

набули подальшого розвитку:

погляди щодо таких рівнів порівняльно-правового пізнання, як емпіричний та теоретичний;

характеристика окремих видів порівняння (функціональний, діахронний, субстанціональний, порівняння на макро- та мікрорівнях).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані висновки та положення є концептуальними засадами застосування теоретико-методологічних розробок у правовому пізнанні у цілому і порівняльно-правовому, зокрема. Сформульовані в дисертації положення та пропозиції можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – при сприянні подальшим науковим дослідженням актуальних на теперішній час теоретико-методологічних проблем правової науки у цілому, порівняльного правознавства, зокрема, подальшого удосконалення методологічних правил;

правотворчості – при запозиченні правових норм з інших правових систем, при здійсненні гармонізації та уніфікації законодавства держав, при розробці нормативно-правових актів, для коректного виконання порівняльно-правового аналізу нормативно-правових актів;

навчальному процесі – при проведенні занять із навчальних дисциплін «Загальна теорія права», «Порівняльне правознавство», спецкурсів, а також у процесі підготовки навчальної та навчально-методичної літератури із зазначених курсів та спецкурсів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на спільних засіданнях кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства і кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія».

Результати дисертаційного дослідження було оприлюднено на: міжнародній щорічній науковій конференції молодих вчених, аспірантів і студентів, присвяченій пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави» (м. Одеса, 26–27 листопада 2010 р.), II Міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті професора О.В. Сурілова «Питання удосконалення методології сучасної

юриспруденції» (м. Одеса, 30–31 березня 2012 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи подальшого розвитку правової системи України» (м. Харків, 14–15 вересня 2012 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: проблеми та сьогодення» (м. Одеса, 21–22 вересня 2012 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука України. Перспективи та потенціал» (м. Одеса, 27–29 вересня 2012 р.); міжнародній юридичній науково-практичній Інтернет-конференції «Національна правова система в умовах формування Європейського правового простору» (м. Київ, 10 жовтня 2012 р.); V (ювілейній) Всеукраїнській науково-практичній конференції «Людина і держава – плебсологічний вимір» (м. Київ, 26 жовтня 2012 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Право и проблемы функционирования современного государства» (м. Москва, 30 жовтня 2012 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державно-правового будівництва України: сучасний період» (м. Львів, 2–3 листопада 2012 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Людина, суспільство і держава: публічно-правовий аспект» (VIII Прибузькі юридичні читання) (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2012 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); міжнародній заочній науково-практичній конференції «Актуальные вопросы юриспруденции» (м. Новосибірськ, 16 січня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку правової системи України» (м. Львів, 18–19 січня 2013 р.); IX Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Научные дискуссии: вопросы юриспруденции» (м. Москва, 31 січня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток правової системи України в умовах сьогодення» (м. Донецьк, 16–17 лютого 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (м. Дніпропетровськ, 24 лютого 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Вітчизняна та зарубіжна наука на початку другої декади ХХІ століття» (м. Київ, 2 березня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки» (м. Сімферополь, 16–17 березня 2013 р.); міжнародній конференції «III Весенние юридические чтения» (м. Санкт-Петербург, 22–23 березня 2013 р.); III Міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті професора О.В. Сурілова «Розвиток методології сучасної юриспруденції» (м. Одеса, 12–13 квітня 2013 р.); V Міжнародній науковій конференції «Компаративістські читання» (м. Одеса, 26–28 квітня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики для України у сфері права в умовах глобалізації» (м. Запоріжжя, 23–24 серпня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпропетровськ, 31 серпня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-

правовий вимір» (м. Дніпропетровськ, 7–8 листопада 2014 р.); круглому столі, присвяченому 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства, «Правові проблеми цивілізаційного вибору України» (м. Одеса, 28 листопада 2014 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 9–10 жовтня 2015 р.) та ін.

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 47 публікаціях, 10 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 2 – у зарубіжних наукових фахових виданнях та 35 – у тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Відповідно до мети і задачі дослідження дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 193 сторінки, із них основного тексту – 171 сторінка. Список використаних джерел налічує 209 найменувань і міститься на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, визначено мету і задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методологічну базу, теоретичну основу дослідження, а також ступінь наукової новизни отриманих результатів, сформульовано їхню практичну значущість, наведено дані про апробацію та публікацію основних положень дослідження.

Перший розділ «Методологічні правила в системі методології порівняльного правознавства» складається з трьох підрозділів і присвячений визначенню методологічних правил та дослідженню їх особливостей, а також місця в методології порівняльно-правової науки.

У **підрозділі 1.1. «Методологія порівняльного правознавства: особливості, система та основні елементи»** проаналізовано систему методології порівняльно-правової науки, що являє собою складну, ієрархічну сукупність засобів пізнання, визначено її фундаментальні категорії. З'ясовано, що порівняльне правознавство використовує практично весь методологічний арсенал сучасної юридичної науки. Питання щодо структури методології залишається дискусійним, що пояснюється, з одного боку, розвитком самої науки та пошуком ефективних, результативних та обґрунтованих механізмів пізнання суперечливої сутності правової реальності, з іншого – особливістю порівняльно-правового пізнання, де домінуючим є порівняльно-правовий метод, який застосовується у поєднанні з іншими методологічними інструментами. У той же час, усі структурні компоненти методології порівняльного правознавства знаходяться у взаємодії та взаємозв'язку.

Як основні складові системи методології порівняльного правознавства виокремлено такі елементи, як «методологічний підхід», «метод», «методика» та здійснено їхній аналіз. Постулюється теза щодо того, що на сучасному етапі розвитку порівняльного правознавства система його методології має розвиватися та удосконалюватися, у тому числі за рахунок дослідження такої її категорії, як «методологічні правила».

У *підрозділі 1.2. «Поняття та ознаки методологічних правил порівняльно-правових досліджень»* стверджено, що на теперішній час у рамках методології порівняльно-правової науки відсутнє одностайне розуміння методологічних правил здійснення досліджень, не представлено єдиної системи цих правил. Проаналізовано позиції щодо цієї методологічної категорії таких вчених-методологів науки, як К. Поппер, І. Лакатос, А. Пуанкаре, Т. Кун, Л. Лаудан, П. Фейєрабенд та ін.

Серед характерних ознак методологічних правил виокремлено такі: вони регулюють наукову діяльність та спрямовують дослідника на правильний шлях пізнання істини; упорядковують порівняльно-правове дослідження; формулюються на основі знань про властивості та зв'язки правової реальності, про закономірності функціонування та розвитку правових об'єктів; вибір правил багато в чому залежить від мети дослідження, його об'єкта, предмета, методологічного інструментарію, що використовуються при здійсненні дослідження; є розпливчастими і нестійкими, тобто такі методологічні правила не є абсолютами дослідницької діяльності та допускаються випадки відхилення від їх вимог тощо.

Підкреслено, що не можна говорити про універсальність та непорушність методологічних правил, що їх вичерпного переліку домогтися неможливо. Обґрунтовано положення, згідно з якими методологічні правила можна поділити на різновиди, залежно від особливостей порівняльно-правових досліджень, в яких вони використовуються. У рамках цього дослідження не ставилося за мету розглянути усі види методологічних правил, тому в роботі приділено увагу лише правилам за етапами, рівнями наукового пізнання та видами порівняння.

Наголошено, що методологічні правила посідають чільне місце в методології порівняльного правознавства і є надійним інструментом пізнання правової дійсності. Водночас динаміка змін, що відбувається у правовій реальності, зумовлює перегляд та удосконалення тих чи інших методологічних постулатів, пристосування їх до конкретної обстановки місця та часу.

Наведено авторське визначення методологічних правил порівняльно-правових досліджень – це методологічні регулятиви та приписи, що встановлюють порядок здійснення науково-дослідної діяльності, визначають умови застосування методологічного інструментарію, порядок і послідовність дій щодо його застосування, дотримання яких у процесі дослідження є підставою та критерієм його якості.

У підрозділі 1.3. *«Співвідношення методологічних правил порівняльно-правових досліджень з іншими структурними компонентами методології порівняльного правознавства»* обґрунтовано необхідність відрізнати категорію «методологічні правила порівняльно-правових досліджень» від таких категорій, як: «методологічні принципи», «метод», «методика», «методологічні вимоги», «рекомендації», «засоби пізнання», «установки», «концепції», «аксіоми», «канони», «алгоритми», «прийоми», «вказівки», «логічні правила». Здійснено аналіз відмінностей зазначених методологічних категорій, при цьому підкреслено, що всі структурні компоненти методології порівняльного правознавства тісно взаємопов'язані, взаємообумовлюють один одного та у своїй взаємодії сприяють адекватному пізнанню правової реальності.

Визначено, що, у той же час, методологічні правила посідають особливе місце серед інших методологічних категорій, оскільки вони можуть застосовуватися як самостійно, так і як складові методологічних підходів і методів. Із цієї точки зору, автономними є методологічні правила, що охоплюють сам процес здійснення порівняльно-правового дослідження. Їх роль і значення при цьому полягає в забезпеченні правильної організації роботи дослідника-компаративіста.

Другий розділ *«Методологічні правила підготовчого етапу порівняльно-правових досліджень»* складається з двох підрозділів і присвячений розробці методологічних правил, які використовуються при підготовці до здійснення порівняльно-правового дослідження.

У підрозділі 2.1. *«Програма порівняльно-правового дослідження як методологічна модель пізнання правової реальності»* визначено, що програма порівняльно-правового дослідження є обов'язковим елементом роботи компаративіста, адже з огляду на складність, об'ємність порівняльно-правових досліджень, саме програма є інструментом упорядкування дослідницької діяльності, її структурування, визначення основних науково-методологічних засад її реалізації. Програма дозволить здійснювати дослідження на систематизованій основі, уникати його фрагментарності, наявності прогалин. Обов'язковими елементами програми порівняльно-правового дослідження мають бути: методологічна парадигма, проблема дослідження, мета, наявність чітко сформульованої гіпотези (чи гіпотез), визначення об'єкта, щодо якого слід дотримуватися методологічних правил визначення порівнюваності/непорівнюваності, визначення меж предмета дослідження.

У підрозділі 2.2. *«Методологічні правила визначення порівнюваності/непорівнюваності об'єктів порівняльно-правового дослідження»* вироблено відповідні методологічні правила. Встановлено, що при визначенні порівнюваності правових об'єктів слід керуватися такими методологічними правилами: порівнюваність є можливою лише внаслідок дотримання відповідності між видом порівняння та масштабами дослідження; порівнюваними визнаються об'єкти, що належать до одного

рівня та виду (правило однопорядковості); порівнюваними визнаються об'єкти, що знаходяться в одній сфері (правовій, соціальній, культурній, економічній); при визначенні порівнюваності правових об'єктів слід враховувати регіональні особливості утворення та функціонування даного об'єкта у різних країнах тощо.

Методологічні правила визначення непорівнюваності правових об'єктів полягають у такому: об'єкти можуть мати схожі параметри, але вони не охоплюються метою дослідження; відсутність аналога в інших правових системах; відсутність *tertium comparationis* на момент порівняння; один з об'єктів знаходиться під ідеологічним, релігійним чи іншим впливом, внаслідок чого неможливо об'єктивно виокремити його якості; коли критерії порівняння не охоплюють головних ознак предмета дослідження, тощо.

Третій розділ «Методологічні правила за рівнями порівняльно-правових досліджень» складається з двох підрозділів та чотирьох пунктів і присвячений виокремленню конкретних методологічних правил кожного з рівнів порівняльно-правових досліджень.

У *підрозділі 3.1. «Методологічні правила емпіричного рівня порівняльно-правового пізнання»* запропоновано низку методологічних правил, які дозволять здійснити цю стадію дослідження на належному рівні. Методологічні правила визначено з урахуванням того, що збір фактів – одна з найважливіших складових процесу порівняльно-правового дослідження.

Особливість методологічних правил збору інформації обґрунтовано тим, що на цій стадії необхідно прагнути охопити, по можливості, усі релевантні факти, що дані мають постійно уточнюватися, деталізуватися, висвітлюватися з нових сторін, має бути досягнуто оптимального співвідношення показників кількості та якості зібраного матеріалу, мають враховуватися не тільки правові, але й інші соціальні факти, інформація має збиратися об'єктивно та неупереджено, без суб'єктивізму та політичної заангажованості. Виокремлено найбільш характерні помилки роботи з фактами у процесі порівняльно-правового дослідження, на подолання яких спрямовано використання методологічних правил збору інформації. Крім того, окремо визначено методологічні правила роботи з документами, оскільки саме вони є одним з основних джерел інформації у рамках порівняльно-правових досліджень.

Вироблено методологічні правила первинної обробки матеріалів порівняльно-правового дослідження. Обґрунтовано, що систематизація фактів дає змогу усунути прогалини, що виникають у процесі порівняльно-правового пізнання, уникнути повторів та раціоналізувати пошук необхідних фактів. Систематизація зібраної у процесі порівняльно-правового дослідження інформації має базуватися на використанні низки методологічних правил: слід здійснити групування фактів на основі різноманітних критеріїв. Так, інформація може бути структурована: залежно від виду джерела, з якого її отримано (нормативно-правові акти,

документальні джерела тощо); за часовими рамками (факти, що стосуються кожного об'єкта порівняльно-правового дослідження групуються в хронологічного порядку); за змістовними характеристиками (інформація щодо кожного об'єкта порівняльно-правового дослідження групується окремо) тощо; факти, зібрані у певну групу, мають відповідати її цільовій спрямованості; кожна група, для уникнення повторів та необґрунтованої перезавантаженості загальної системи фактів, має відрізнятися від інших груп суттєвими характеристиками. Під час систематизації документальних джерел порівняльно-правового дослідження слід ретельно вивчати їх зміст, розкриваючи найсуттєвіші характеристики, тощо.

Після систематизації інформації про порівнювані об'єкти, предмети та явища здійснюється їх зіставлення, в результаті якого констатується подібність та відмінність між об'єктами порівняння. Процедура виявлення подібностей та відмінностей у порівнюваних правових об'єктах потребує застосування ряду методологічних правил: виявлення істотних та незначних характеристик порівнюваних об'єктів; зіставлення об'єктів, предметів та явищ має здійснюватися згідно з обраною підставою, що дозволить встановити подібні та відмінні риси; після зіставлення одиниць порівняння формулюється висновок про їх подібність або відмінність та визначається міра зазначених якостей; окремо слід охарактеризувати нові властивості, виявлені під час зіставлення об'єктів; пояснення виявлених при порівнянні відносин подібності та відмінності.

У *підрозділі 3.2. «Методологічні правила теоретичного рівня порівняльно-правового пізнання»* виокремлено методологічні правила, які дозволять здійснити порівняльно-правовий аналіз. Ці правила сформульовано з урахуванням того, що аналіз є вкрай важливим етапом дослідження, оскільки саме на цьому етапі виявляються закономірності порівнюваних явищ. При аналізові інформації, отриманої у процесі порівняльно-правових досліджень, слід пам'ятати про органічну єдність об'єктивного та суб'єктивного у процесі наукового дослідження, про структурність об'єктів, що визначає цілісність і стійкість їх характеристик, про динамізм явища, що досліджується, про міждисциплінарний характер системних досліджень та органічну єдність формального та неформального при здійсненні аналізу, про взаємозв'язок правового об'єкта аналізу з іншими соціальними явищами, що прямо чи опосередковано на нього впливають, про важливість вивчення реальних причин сутності правових явищ. Підкреслено, що аналіз нормативних джерел має здійснюватися не тільки за формальними характеристиками, але й з огляду на їх реальне втілення у правове життя суспільства, що особливу увагу слід приділити правилам термінологічного аналізу, оскільки від правильної інтерпретації основних понять залежить успіх дослідження.

Визначено методологічні правила, які безпосередньо впливають на процес оцінки дослідження. Ці правила випливають із того, що оцінка результатів здійснюється для виявлення ефективності дослідження

і є складним процесом. Труднощі оцінювання результатів порівняльно-правових досліджень пов'язані з вибором комплексного критерію, який дозволяв би змістовно оцінювати значущість наукових результатів, яких досягнуто у процесі наукової роботи. Без оцінки порівняльно-правового дослідження є неможливими розробка і прийняття рішення, у тому числі і щодо удосконалення існуючих стратегічних компонентів національних правових систем. Результати дослідження оцінюються у разі їх відповідності таким вимогам: предметність, повнота, несуперечливість, достовірність. Оцінювання має здійснюватися на підставі критеріїв ефективності правових рішень та їх практичної значущості. Оцінка результатів порівняльно-правових досліджень повинна мати системний характер.

Четвертий розділ «Методологічні правила здійснення окремих видів порівняльно-правових досліджень» складається з чотирьох підрозділів, в яких сформульовано методологічні правила порівняльно-правових досліджень за такими важливими видами порівняння, як функціональне, діахронне, субстанціональне та порівняння на макро- та мікрорівнях.

У підрозділі 4.1. «Методологічні правила функціонального порівняння» запропоновано методологічні правила цього виду порівняльного аналізу. Функціональне порівняння є одним із найбільш дискусійних видів порівняння у рамках порівняльно-правової науки. Широко поширеною є думка про те, що функціональність є виконанням однієї й тієї ж функції інститутами різних правових систем. Однак, тут головним є не просто схожість функцій порівнюваних об'єктів, а їх функціональне призначення.

Функціональне порівняння починається з постановки певної соціальної проблеми та продовжується пошуком правової норми або інституту, за допомогою яких є можливим вирішення цієї проблеми. Порівняння рухається не від норми до соціального факту, а навпаки – від соціального факту до його правового регулювання. При функціональному порівнянні правові норми та інститути вважаються порівнюваними, якщо вони вирішують схожу соціальну проблему.

Методологічні правила функціонального порівняння сформульовано з урахуванням специфіки цього виду порівняння, яке є досить складним завданням для вченого, оскільки компаративіст повинен позбавлятися укорінених у його правовому мисленні концепцій і понять власного права. Функціональне порівняння слід здійснювати, головним чином, на мікрорівні; необхідним є розмежування функцій і причин правових явищ; слід урахувати не тільки явні функції правових явищ, але й латентні; компаративіст повинен зосереджувати увагу не тільки на нормативно-правовому матеріалі, але й на всіх інших пов'язаних суспільних даних.

У підрозділі 4.2. «Методологічні правила порівняння на макро- та мікрорівнях» виокремлено методологічні правила, які мають використовуватися залежно від того, на якому рівні здійснюються

порівняльно-правові дослідження: на макро- чи мікрорівні. Ці правила повністю вироблено з урахуванням того, що макропорівняння – це порівняння правових систем у цілому, а мікропорівняння використовується при дослідженні спеціальних правових інститутів, норм, явищ та проблем, коли ці елементи фіксують певні приватні характеристики правових систем, а не правових систем у цілому.

Макрорівень порівняльно-правових досліджень вимагає глибоких та широких знань про порівнювані правові системи у цілому; на мікрорівні, коли предметом порівняльно-правових досліджень є окремі складові правової системи (галузі, інститути, норми та інші правові явища), вони мають бути розглянутими як частини цього цілого, тобто з широким застосуванням контекстуального підходу. Мікропорівняння, разом з тим, не задовольняється використанням загальних класифікацій. Кожне конкретне дослідження повинно виробити, виходячи із його цілей, відповідні класифікаційні схеми та моделі досліджуваних явищ.

У *підрозділі 4.3. «Методологічні правила діяхронного порівняння»* запропоновано методологічні правила, які мають допомогти вивченню об'єктів порівняльно-правових досліджень в історичному аспекті, тобто при простеженні послідовності його змін у часі. Цей вид порівняння допомагає в дослідженні процесів формування та розвитку різних правових систем та їх елементів. Діяхронний аналіз здійснюється шляхом вертикального часового зрізу, дозволяє виявити певні закономірності, тенденції в еволюції предмета пізнання. Бінарною опозицією діяхронного порівняння є синхронне порівняння.

Враховано, що в сучасній історичній науці не існує єдиного підходу до розуміння сутності та логіки історичного процесу. Визначено, що діяхронне порівняння має здійснюватися з: обов'язковим урахуванням хронології розвитку досліджуваних правових явищ; обов'язковим використанням різних варіантів діяхронного порівняння правових явищ; з урахуванням історичного розвитку не тільки правових явищ, але й соціокультурного історичного контексту; залученням різного роду історичних артефактів; складанням різного роду хронологічних таблиць.

У *підрозділі 4.4. «Методологічні правила субстанціонального порівняння»* визначено правила такого порівняння з урахуванням того, що, використовуючи субстанціональний підхід, право слід розглядати не як певну сукупність норм, а як його «сутність», з її основними властивостями та особливостями функціонування в рамках суспільства.

Субстанціональне порівняння є найбільш складним видом порівняння. На відміну від морфологічного порівняння, яке вивчає явища за їх формами, субстанціональне порівняння дозволяє прослідкувати зміни правових систем у зв'язку з глобалізацією, інтеграцією не на формальному рівні, а на рівні структурних, суттєвих зрушень. Таке дослідження базується на реальному сприйнятті права у суспільстві; при цьому обов'язковим є вивчення дослідження інших соціальних факторів (політичних,

економічних, культурних, релігійних тощо), що будь-яким чином впливають на правове життя суспільства.

Складність субстанціонального порівняння обумовлює застосування відповідних методологічних правил в рамках міждисциплінарних порівняльних досліджень. Вони можуть мати порівняльно-соціологічний, порівняльно-політичний, порівняльно-культурологічний, порівняльно-релігійний та ін. характер. При цьому від компаративіста вимагається особлива майстерність при поєднанні різних ракурсів дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено вирішення наукової задачі, яка полягає у комплексному аналізі та в розробці методологічних правил порівняльно-правових досліджень. Здійснене дослідження дало можливість дійти таких висновків:

1. Методологія порівняльного правознавства являє собою багатопланове утворення, що складається з різних елементів, серед яких особливе місце посідають методологічні правила. Визначено, що в науковій літературі немає єдиного підходу до розуміння такої категорії як «методологічні правила». З урахуванням проаналізованих позицій науковців надано таке авторське визначення методологічних правил порівняльно-правових досліджень – це методологічні регулятиви та приписи, що встановлюють порядок здійснення науково-дослідної діяльності, визначають умови застосування методологічного інструментарію, порядок і послідовність дій щодо його застосування, дотримання яких у процесі дослідження є підставою та критерієм її якості. Виявлено співвідношення методологічних правил порівняльно-правових досліджень з такими категоріями, як «методологічні принципи», «метод», «методика», «методологічні вимоги», «рекомендації», «засоби пізнання», «установки», «концепції», «аксіоми», «канони», «алгоритми», «прийоми», «вказівки», «логічні правила».

2. Методологічним правилам притаманні такі характерні риси: а) регулюють наукову діяльність та спрямовують дослідника на правильний шлях пізнання істини; б) посідають чільне місце в методології порівняльного правознавства і є надійним інструментом пізнання правової дійсності; в) упорядковують порівняльно-правове дослідження (незастосування методологічних правил позбавляє дослідницький процес логіки); г) формулюються на основі знань про властивості та зв'язки правової реальності, про закономірності функціонування та розвитку правових об'єктів; д) розробляються і проходять апробацію на дослідницькому рівні; е) мають забезпечити успішну реалізацію наукових завдань; є) вибір правил багато в чому залежить від мети дослідження, його об'єкта, предмета, методологічного інструментарію, що використовується

при здійсненні дослідження; ж) є розпливчастими і нестійкими, тобто не є абсолютами дослідницької діяльності та допускаються випадки відхилення від їх вимог тощо.

3. Залежно від особливостей порівняльно-правових досліджень, у рамках яких застосовуються методологічні правила, слід виокремити певні їх різновиди. Доцільною вважається їх розробка у залежності від: етапів досліджень – методологічні правила підготовчого етапу, етапів збору інформації, її попередньої обробки, аналізу та оцінки; рівня цих досліджень – методологічні правила емпіричного і теоретичного рівнів; за видами порівняння – методологічні правила функціонального, діахронного, субстанціонального порівняння та порівняння на макро- та макрорівнях. До того ж, перелік методологічних правил порівняльно-правових досліджень не може бути вичерпним та закритим.

4. На підготовчому етапі порівняльно-правового дослідження необхідним завданням є вироблення програми дослідження, обов'язковими елементами якої мають бути: методологічна парадигма, проблема дослідження, мета, наявність чітко сформульованої гіпотези (чи гіпотез), визначення об'єкта та предмета дослідження. При визначенні об'єктів порівняльно-правового дослідження важливим є дотримання відповідності між видом порівняння та масштабами дослідження: порівнюваними визнаються об'єкти, що належать до одного рівня та виду, якщо вони мають подібні та відмінні риси, єдине соціальне та правове призначення, а також урахування регіональних особливостей утворення та функціонування даного об'єкта у різних країнах.

5. Підкреслено, що в рамках емпіричного рівня порівняльно-правових досліджень здійснюються збір інформації та її первинна обробка. Цей рівень дослідження закладає основу для подальшої наукової діяльності. У рамках порівняльно-правового пізнання запропоновано використання таких методологічних правил збору інформації: до інформації необхідно ставитися незаангажовано і об'єктивно, витискаючи суб'єктивізм та емоції; намагаючись виявити факти, пов'язані з досліджуваною проблемою, перш за все, слід зібрати усі релевантні факти; при зібранні фактів та явищ, необхідно дивитися на них із точки зору причин, що втілили їх у життя, і наслідків, які можуть статися пізніше, причому не тільки у правовій сфері, але й в інших суспільних сферах, оскільки урахування соціальної суті правових явищ дозволить більш комплексно аналізувати предмет дослідження. Етап первинної обробки інформації порівняльно-правового дослідження передбачає роботу із зібраною інформацією, її первинне структурування. Систематизація фактів покликана забезпечити упорядкованість зібраного матеріалу, його логічне групування та ефективне використання. Вона дає змогу усувати прогалини, що виникають у процесі порівняльно-правового пізнання, уникнути повторів та раціоналізувати пошук необхідних фактів. Крім того, систематизація фактів допоможе компаративісту зручніше користуватися зібраною інформацією, легко

відшукувати потрібний матеріал. Після систематизації інформації про порівнювані об'єкти, предмети та явища, здійснюється їх зіставлення, в результаті чого констатуються подібність та відмінність між об'єктами порівняння.

6. Теоретичний рівень порівняльно-правових досліджень передбачає аналіз та оцінку даних, отриманих за допомогою емпіричного рівня досліджень. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень, яких запропоновано для цього рівня, дозволять досягти науково значущих та коректних результатів.

Аналіз даних спрямовано на виявлення стійких, істотних властивостей, закономірностей та тенденцій порівнюваних явищ. Для успішної реалізації цього етапу дослідження запропоновано користування такими методологічними правилами: сприйняття правової реальності має бути системним; використання методу вторинного аналізу, а також критичне бачення правової карти світу (аналіз правових систем, у тому числі і рідної, має здійснюватися з неупередженістю та адекватним висвітленням їх позитивних чи негативних рис); порівнюватися мають типові факти, з урахуванням зв'язку з конкретною обстановкою, причинами виникнення правового явища, динамікою розвитку; при проведенні аналізу законодавчого акта і практики його застосування слід враховувати прояв суб'єктивного фактора у правотворчості та правозастосуванні; слід уникати вживання «нестійких» термінів, не варто вживати багатозначні терміни, необхідно вивчати історію цих термінів, їх еволюцію та змістовне навантаження, корисно скласти словник ключових понять; необхідно виявляти сутність порівнюваних об'єктів, а не правову форму.

Оцінка результатів порівняльно-правового дослідження є, за своєю суттю, процесом суб'єктивним, однак її об'єктивізація є вимогою сучасного наукового пізнання. Запропоновано ряд методологічних правил, які дозволять здійснювати адекватну оцінку результатів дослідження: наявність комплексного критерію оцінювання, який має обов'язково включати предметність, повноту, несуперечливість, достовірність дослідження; оцінювання має здійснюватися на підставі критеріїв ефективності правових рішень та їх практичної значущості; оцінка результатів порівняльно-правових досліджень має носити системний характер.

7. У рамках порівняльно-правових досліджень виокремлюється досить велика кількість видів порівняння. Кожен із цих видів передбачає вироблення та застосування відповідних методологічних правил, дотримання яких сприятиме успішному здійсненню порівняльно-правової роботи. У рамках цього дослідження розроблено методологічні правила здійснення таких видів порівняння, як: функціональне, діахронне, субстанціональне та порівняння на макро- та мікрорівнях.

8. Методологічні правила функціонального порівняння сформульовано з урахуванням специфіки цього виду порівняння, який передбачає початок аналізу з постановки певної соціальної проблеми та продовжується

пошуком правової норми або інституту. Функціональне порівняння слід здійснювати, головним чином, на мікрорівні; при цьому компаративіст повинен позбавлятися укорінених у його правовому мисленні концепцій і понять власного права; необхідним є розмежування функцій і причин правових явищ; слід ураховувати не тільки явні функції правових явищ, але й латентні; компаративіст повинен зосереджувати увагу не тільки на нормативно-правовому матеріалі, але й на всіх інших пов'язаних суспільних даних.

9. Порівняльно-правове дослідження вимагає визначення рівня порівняння (макро- або мікро-) і чітке його наслідування; при розмежуванні порівняльних досліджень на макро- і мікрорівнях слід виходити з того, що коли вивчаються правові системи у цілому або їх елементи, що характеризують правові системи у цілому, здійснюється порівняння на макрорівні, а коли вивчаються такі елементи правових систем, що фіксують їх певні приватні характеристики, здійснюється порівняння на мікрорівні; макрорівень порівняльно-правових досліджень вимагає глибоких та широких знань про порівнювані правові системи у цілому; на мікрорівні, коли предметом порівняльно-правових досліджень є окремі складові правової системи (галузі, інститути, норми та інші правові явища), вони мають бути розглянутими як частини цього цілого, тобто з широким застосуванням контекстуального підходу.

10. Діахронне порівняння має допомогти вивченню об'єктів порівняльно-правових досліджень в історичному аспекті, тобто при простеженні послідовності його змін у часі; воно має здійснюватися з обов'язковим урахуванням хронології розвитку досліджуваних правових явищ; при цьому слід використати різні варіанти діахронного порівняння правових явищ; таке порівняння має враховувати історичний розвиток не тільки правових явищ, але й соціокультурний історичний контекст; при діахронному порівнянні доцільним є залучення різного роду історичних артефактів; зручним для цього виду порівняння є складання різного роду хронологічних таблиць.

11. Субстанціональне порівняння юридичних явищ має здійснюватися не тільки з огляду на форму їх існування, але, перш за все, з огляду на сутність цих явищ, тобто усіх виявлених характерних рис; воно є можливим тільки за рахунок глибинних досліджень, що базуються на реальному сприйнятті права у суспільстві; прослідковувати зміни правових систем слід не на формальному рівні, а на рівні структурних, суттєвих зрушень; обов'язковим є вивчення дослідження інших соціальних факторів (політичних, економічних, культурних, релігійних тощо), що будь-яким чином впливають на правове життя суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Баранова Ю.О. Місце методологічних правил в структурі методології порівняльного правознавства / Ю.О. Баранова // Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ : ред.-видав. відділ Івано-Франків. ун-ту права ім. Короля Данила Галицького, 2012. – Вип. 6. – С. 94–99.
2. Баранова Ю.О. Проблеми збору інформації при проведенні порівняльно-правових досліджень та їх методологічне вирішення / Ю.О. Баранова // Митна справа : наук.-аналіт. журн. з питань мит. спр. та зовнішньоекономіч. діяльності. Фахове видання. – 2012. – № 6 (84) ч. 2, кн. 2. – С. 349–354.
3. Баранова Ю.О. Роль методологічних правил в проведенні порівняльно-правових досліджень / Ю.О. Баранова // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – № 67. – С. 186–193.
4. Баранова Ю.О. Програма порівняльно-правового дослідження як науковий документ методологічних засад пізнання правової реальності / Ю.О. Баранова // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 29–33.
5. Баранова Ю.О. Компаративистское мышление в контексте исследования правовой карты мира / Ю.О. Баранова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2012. – № 20. – Ч. 1. – Т. 1. – С. 127–130.
6. Баранова Ю.О. Проблема непорівнюваності в правовій компаративістиці та її методологічне обґрунтування / Ю.О. Баранова // Актуальні проблеми політики. – 2013. – № 48. – С. 39–49.
7. Баранова Ю.О. Особенности эмпирического и теоретического уровней сравнительно-правового познания / Ю.О. Баранова // Мир юридической науки (г. Санкт-Петербург). – 2013. – № 1–2. – С. 4–9.
8. Баранова Ю.О. Сравнение правовых объектов: методологические вопросы / Ю.О. Баранова // Право и государство: теория и практика (г. Москва). – 2013. – № 1 (97). – С. 123–126.
9. Баранова Ю.О. Становлення та розвиток методологічних правил: екскурс в історію / Ю.О. Баранова // Електронне фахове наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». – 2013. – № 4. – С. 12–16.
10. Баранова Ю.О. Методологічні правила визначення порівнюваності правових об'єктів / Ю.О. Баранова // Юридичний вісник. – 2013. – № 2. – С. 15–20.
11. Баранова Ю.О. Методологічні правила порівняльно-правового дослідження та інші споріднені категорії: розмежування змісту термінів / Ю.О. Баранова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2014. – № 3. – Т.1. – С. 106–112.

12. Баранова Ю.О. Методологічні правила функціонального порівняння / Ю.О. Баранова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2015. – № 33. – Т. 1. – С. 7–10.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Баранова Ю.О. Методологічні правила аналізу інформації як необхідний елемент теоретичного рівня порівняльно-правового пізнання // Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави : зб. наук. праць. – Черкаси, 2012. – С. 12–15.

2. Баранова Ю.О. Оцінка результатів порівняльно-правового дослідження: методологічний підхід / Ю.О. Баранова // Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮФ ТНЕУ; редкол.: М.О. Баймуратов та ін. – Тернопіль : Вектор, 2013. – № 1 (3). – С. 22–27.

3. Баранова Ю.О. Лингвистические и культурологические проблемы проведения сравнительно-правовых исследований / Ю.О. Баранова // Актуальні питання публічного та приватного права: науковий журнал. – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2013. – № 1 (01). – С. 6–8.

4. Баранова Ю.О. Критерії успішності результатів порівняльно-правових досліджень / Ю.О. Баранова // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : матеріали міжнар. щоріч. наук. конф. молод. вчених, аспір. і студ., присвяч. пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова (м. Одеса, 26–27 листопада 2010 р.); за заг. ред. д.ю.н., проф. В.О. Тулякова. – О. : Фенікс, 2010. – С. 192–195.

5. Баранова Ю.О. Роль методологічних правил в проведенні порівняльно-правових досліджень / Ю.О. Баранова // Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції : тези Другої міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті проф. О.В. Сурілова (м. Одеса, 30–31 березня 2012 р.); за заг. ред. Ю.М. Оборотова. – О. : Фенікс, 2012. – С. 75–77.

6. Баранова Ю.О. Рівні порівняльно-правового дослідження: методологічні проблеми та перспективи / Ю.О. Баранова // Сучасний стан та перспективи подальшого розвитку правової системи України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 вересня 2012 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. – С. 8–9.

7. Баранова Ю.О. Сучасні тенденції розвитку методології порівняльного правознавства / Ю.О. Баранова // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21–22 вересня 2012 р.): у 2 ч. – Ч. 1. – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – С. 7–9.

8. Баранова Ю.О. Ідея багатомірності в порівняльно-правовому дослідженні як методологічна проблема / Ю.О. Баранова // Роль права та закону у сучасному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 вересня 2012 р.): у 2 т. – Т. 2. – К. : Центр правов. наук. досліджень, 2012. – С. 103–105.

9. Баранова Ю.О. Аналіз законодавчих актів при проведенні порівняльно-правових досліджень: методологічні шляхи вирішення проблеми / Ю.О. Баранова // Наука України. Перспективи та потенціал : матеріали V Всеукр. наук.-практ. заоч. конф. «Наука України. Перспективи та потенціал» (м. Одеса, 27–29 вересня 2012 р.). – О. : Всеукр. громадське об'єдн. «Нова освіта», 2012. – С. 106–109.

10. Баранова Ю.О. Істина в порівняльно-правовому дослідженні: методологічні проблеми / Ю.О. Баранова // Національна правова система в умовах формування європейського правового простору : зб. матеріалів міжнар. юрид. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Київ, 10 жовтня 2012 р.). – К. : наук. вид. «Актуальна юриспруденція», 2012. – С. 10–12.

11. Баранова Ю.О. Методологічні умови застосування правила однопорядковості в порівняльно-правовому дослідженні / Ю.О. Баранова // Основні напрями реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12–13 жовтня 2012 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. – С. 12–13.

12. Баранова Ю.О. Компаративістське мислення: методологічні особливості / Ю.О. Баранова // Людина і закон: публічно-правовий вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19–20 жовтня 2012 р.): у 2 ч. – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – Ч.1. – С. 8–9.

13. Баранова Ю.О. Показники ефективності порівняльно-правових досліджень / Ю.О. Баранова // Головні напрями систематизації та вдосконалення законодавства України : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20–21 жовтня 2012 р.). – К. : Центр правових наукових досліджень, 2012: у 2 т. – Т. 1. – С. 8–9.

14. Баранова Ю.О. Антропологічний підхід в порівняльно-правовому пізнанні: евристичні можливості / Ю.О. Баранова // Людина і держава – плебсологічний вимір : П'ята (ювілейна) Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2012 р.); відп. за вип. М.І. Скригонюк. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – Вип. 5. – С. 209–211.

15. Баранова Ю.О. Методи порівняльно-правового пізнання: пошук оптимальної взаємодії / Ю.О. Баранова // Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26–27 жовтня 2012 р.). – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2012. – С. 12–13.

16. Баранова Ю.О. Методологічні особливості застосування системного підходу в порівняльно-правовому дослідженні / Ю.О. Баранова // Юридична наука: нові ідеї та концепції : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26–27 жовтня 2012 р.). – у 2 ч. – Ч. I. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – С. 10–11.

17. Баранова Ю.О. Применение правила функционализма в процессе сравнения правовых объектов / Ю.О. Баранова: материалы I Междунар.

науч.-практ. конф. «Право и проблемы функционирования современного государства» / НИЦ «АПРОБАЦИЯ». – М. : Изд.-во «Перо», 2012. – С. 6–8.

18. Баранова Ю.О. Постановка проблеми порівняльно-правового пізнання: шляхи подолання методологічних помилок / Ю.О. Баранова // Актуальні питання державно-правового будівництва України: сучасний період : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 2–3 листопада 2012 р.): у 2 ч. – Ч. 2. – Львів : Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2012. – С. 7–9.

19. Баранова Ю.О. Закономірності побудови знакових конструкцій в порівняльно-правовому пізнанні / Ю.О. Баранова // Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми : зб. тез доповідей Тринадцятої Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 15 листопада 2012 р.). – Тернопіль : Видав. центр «Вектор», 2012. – С. 85–87.

20. Баранова Ю.О. Теоретико-методологічні особливості використання соціологічного методу в порівняльно-правових дослідженнях / Ю.О. Баранова // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «VIII Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2012 р.); відп. ред. д-р юрид. наук, доц. О.В. Козаченко. – Миколаїв : Гліон, 2012. – С. 97–99.

21. Баранова Ю.О. Природа методологічних правил проведення порівняльно-правових досліджень: теоретичні роздуми / Ю.О. Баранова // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – С. 481–483.

22. Баранова Ю.О. Методологические правила видового сравнения правовых объектов / Ю.О. Баранова // Актуальные вопросы юриспруденции : материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (г. Новосибирск, 16 января 2013 г.). – Новосибирск : изд.-во «СибАК», 2013. – С. 150–154.

23. Баранова Ю.О. До питання структури правового порівняння / Ю.О. Баранова // Пріоритетні напрями розвитку правової системи України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 січня 2013 р.): у 2 ч. – Ч. 1. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2013. – С. 8–9.

24. Баранова Ю.О. Критика права как следствие сравнительного изучения правовых систем / Ю.О. Баранова // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 16–17 лютого 2013 р.). – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2013. – С. 9–11.

25. Баранова Ю.О. Методологические ориентации в выборе объектов сравнительно-правовых исследований / Ю.О. Баранова // Розвиток правової системи України в умовах сьогодення : матеріали міжнар. наук.-практ.

конф. (м. Донецьк, 16–17 лютого 2013 р.). – Д. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. – С. 8–9.

26. Баранова Ю.О. Соотношение методологических принципов и методологических правил проведения сравнительно-правовых исследований / Ю.О. Баранова // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 24 лютого 2013 р.). – Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2013. – С. 7–8.

27. Баранова Ю.О. Порівняльно-правовий підхід: проблеми методологічного статусу / Ю.О. Баранова // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації і перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 1–2 березня 2013 р.). – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2013. – С. 8–9.

28. Баранова Ю.О. Проблема универсальности методологических правил проведения сравнительно-правовых исследований / Ю.О. Баранова // Вітчизняна та зарубіжна наука на початку другої декади XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 березня 2013 р.). – К. : Центр наукових публікацій, 2013. – С. 51–52.

29. Баранова Ю.О. Методика проведення порівняльно-правових досліджень / Ю.О. Баранова // Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки : матеріали міжнарод. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 16–17 марта 2013 г.). – Симферополь : Науч. объедин. «Юридическая мысль», 2013. – С. 8–10.

30. Баранова Ю.О. Историко-сравнительный метод: специфика и познавательные возможности / Ю.О. Баранова // «III Весенние юридические чтения» : материалы междунар. конф. (г. Санкт-Петербург, 22–23 марта 2013 г.). – СПб. : Фонд развития юридической науки; Центр академических публикаций, 2013. – С. 84–86.

31. Баранова Ю.О. Правовая несравнимость как следствие разнообразия правовых семей / Ю.О. Баранова // Розвиток методології сучасної юриспруденції : матеріали третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 12 квітня 2013 р.); відп. ред. Ю.М. Оборотов; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2013. – С. 128–130.

32. Баранова Ю.О. До питання об'єктивних передумов правового порівняння / Ю.О. Баранова // Сучасні виклики для України у сфері права в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 серпня 2013 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. – С. 5–8.

33. Баранова Ю.О. Методологічні правила в розумінні Рене Декарта / Ю.О. Баранова // Людина і закон: публічно-правовий вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 7–8 листопада 2014 р.): у 2 ч. – Ч. 1. – Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2014. – С. 6–8.

34. Баранова Ю.О. Визначення порівнюваності правових об'єктів з врахуванням процесів регіоналізації / Ю.О. Баранова // Правові проблеми

цивілізаційного вибору України : матеріали круглого столу, присвяч. 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (м. Одеса, 28 листопада 2014 р.); за ред. д.ю.н., проф., академіка С.В. Ківалова; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2014. – С. 78– 81.

35. Баранова Ю.О. Методологічні правила первинної обробки матеріалів порівняльно-правового дослідження / Ю.О. Баранова / Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 9–10 жовтня 2015 р.). – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2015. – С. 7–11.

АНОТАЦІЯ

Баранова Ю.О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

Дисертація є першим комплексним загальнотеоретичним дослідженням проблем застосування методологічних правил у порівняльно-правових дослідженнях.

У роботі удосконалено структуру методології порівняльного правознавства шляхом надання нової інтерпретації окремим її елементам. Визначено, що вона є багаторівневою, а методологічні правила порівняльно-правових досліджень є одним із її важливих елементів.

Виявлено співвідношення методологічних правил порівняльно-правових досліджень із такими суміжними категоріями, як: «методологічні принципи», «метод», «методика», «методологічні вимоги», «рекомендації», «засоби пізнання», «установки», «концепції», «аксіоми», «канони», «алгоритми», «прийоми», «вказівки», «логічні правила», і на цій основі надано авторську дефініцію методологічних правил. Визначено характерні риси методологічних правил.

Здійснено класифікацію методологічних правил порівняльно-правових досліджень на основі різних критеріїв у залежності від: етапів досліджень – методологічні правила підготовчого етапу, етапів збору інформації, її попередньої обробки, аналізу та оцінки; рівня цих досліджень – методологічні правила емпіричного і теоретичного рівнів; видів порівняння – методологічні правила функціонального, діахронного, субстанціонального порівняння та порівняння на макро- та мікрорівнях. Розкрито зміст методологічних правил порівняльно-правових досліджень за етапами, рівнями наукового пізнання та видами порівняння.

Ключові слова: методологічні правила, порівняльно-правове пізнання, емпіричний та теоретичний рівні порівняльно-правового пізнання,

функціональне порівняння, порівняння на макро- та мікрорівнях, діахронне порівняння, субстанціональне порівняння.

АННОТАЦИЯ

Баранова Ю.О. Методологические правила сравнительно-правовых исследований. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация является первым комплексным общетеоретическим исследованием проблем применения методологических правил в сравнительно-правовом познании. Сравнительно-правовые исследования, имея большое теоретическое и практическое значение, постоянно обращаются к сложным правовым явлениям, функционирующим в рамках общества, охватывают неограниченное количество правовых систем, и поэтому вопросы усовершенствования и дополнения их методологической базы являются особенно актуальными. Применение методологических правил сравнительно-правовых исследований будет способствовать более совершенному построению самого процесса познания правовой карты мира, а также увеличению уровня надежности информации, полученной в ходе этого исследования.

Усовершенствована структура методологии сравнительного правоведения посредством новой интерпретации отдельных ее элементов. Установлено, что она является многоуровневой, а методологические правила сравнительно-правовых исследований являются одним из важнейших ее элементов.

Определено соотношение методологических правил сравнительно-правовых исследований с такими смежными категориями, как «методологические принципы», «метод», «методика», «методологические требования», «рекомендации», «средства познания», «установки», «концепции», «аксиомы», «каноны», «алгоритмы», «приемы», «указания», «логические правила», и на этой основе сформулирована авторская дефиниция методологических правил. Выявлены характерные черты методологических правил.

Осуществлена класификация методологических правил сравнительно-правовых исследований на основании разных критериев в зависимости от: этапов исследования – методологические правила подготовительного этапа, этапов сбора информации, ее предварительной обработки, анализа и оценки; уровня этих исследований – методологические правила эмпирического и теоретического уровней; видов сравнения – методологические правила функционального, диахронного, субстанционального сравнения и сравнения

на макро- и микроуровнях. Раскрыто содержание методологических правил сравнительно-правовых исследований в зависимости от этапов, уровней научного познания и видов сравнения.

Ключевые слова: методологические правила, сравнительно-правовое познание, эмпирический и теоретический уровни сравнительно-правового познания, функциональное сравнение, сравнение на макро- и микроуровнях, диахронное сравнение, субстанциональное сравнение.

SUMMARY

Baranova Y.O. Methodological rules of comparative legal researches. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of juridical sciences, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and law doctrine. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2015.

The thesis is the first complex scientific general theoretic research of problems of application of methodological rules in comparative legal studies.

The thesis improves the structure of methodology of comparative law by providing new interpretation of its separate elements. It is determined that the structure is multilevel and methodological rules of comparative legal research are one of its important elements.

Correlation of methodological rules of comparative legal research with such related categories as «methodological principles», «method», «methodology», «methodological requirements», «recommendations», «ways of learning», «directives», «concepts», «axioms», «canons», «algorithms», «technique», «guidelines», «logical rules» are also discovered. On this basis the author's definition of methodological rules is given. Characteristic features of the methodological rules are also defined.

The thesis classifies methodological rules of comparative legal research on the basis of various criteria depending on: the stages of research – methodological rules of preparatory stage, stages of data collection, its pre-processing, analysis and evaluation; level of this research – methodological rules of empirical and theoretical levels; types of comparison – methodological rules of functional, diachronic, substantial comparison and comparison on macro and micro levels. The content of the methodological rules of comparative legal studies, depending on the stages, levels of scientific knowledge and types of comparison. The thesis discloses the content of methodological rules of comparative legal studies, depending on the stages, the levels of scientific knowledge and the kinds of comparison.

Key words: methodological rules, comparative legal cognition, empirical and theoretical levels of comparative legal research, functional comparison, comparison on macro and micro levels, diachronic comparison, substantial comparison.

Підписано до друку 01.12.2015.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК У№ 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.